

Практичне заняття
*“Перша світова війна:
повсякденне життя в умовах
фронту і тилу.”*

Підготувала
Вчитель історії
Демченко Л.А

Мета

- Охарактеризувати особливості життя людей під час Першої світової війни; визначати фактори, які обумовлювали якість життя під час війни;
- Розвивати здобуті на попередніх уроках вміння працювати з історичними джерелами та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;
- Виховувати толерантне ставлення до оточуючих

Зміни в житті людей

Світова війна породила негативні зміни в способі життя народів, економічну розруху, відірвала від господарства мільйони робітників і селян усіх воюючих країн. Життя та побут переважної більшості населення воюючих країн уже в перший рік війни швидко зазнали різких змін у бік їхнього погіршення.

Тривалий робочий день, зниження заробітної плати й зростання цін, погане харчування зумовили зростання смертності серед цивільного населення. Разом зі значними військовими втратами це призвело до істотного скорочення чисельності населення Австро-Угорщини, Німеччини і Франції. Життєвий побут мільйонів людей визначали важка повсякденна праця, довге стояння в чергах, голод і холод. У прифронтових зонах населення страждало від артилерійських та авіаційних бомбувань цивільних об'єктів у тилу. На окупованих територіях звичайним явищем ставали безцеремонні реквізиції, контрибуції та неприкриті грабунки з метою вилучення продуктів харчування, тяглової сили, інших матеріальних цінностей. З'явилася незнана доти проблема біженців.

Зміни в житті людей

Велика війна кардинально змінила життя не тільки тих, хто пішов на фронт, а й тих, хто залишився в тилу. Змінилися звички, розпорядок дня, раціон харчування, навіть ставлення до життя. Став звичним вислів: «Це було ще до війни». Війна сформувала іншу систему цінностей.

Повсякденне життя в умовах фронту

Окопне життя.

В умовах позиційної (окопної) війни солдати цілодобово перебували у вузьких і брудних траншеях, у яких їли, спали, справляли природні потреби. Тут також ховали загиблих. У траншеях зграями бігали пацюки. А ще солдатам дошкуляли воші. Неабиякою розкішшю вважалися вино й пиво, тютюн і гра в карти. Емоційною розрадою були листи й посилки від рідних. Поштова служба британської армії за роки війни опрацювала 2 млрд листів і 114 млн посилок.

Французькі солдати в окопах біля м. Арраса.
Фото. 1915 р.

Німецькі солдати
після нічного
полювання на
пацюків. Фото.
1916 р.

Імпровізована
перукарня у
французькій траншеї.
Фото. 1916

Спогади сучасників

«Війна — це не атака, подібна до параду, не битва з розгорнутими прапорами... Війна — це жахлива втома, вода до пояса й бруд, воші й гідота. Це запліснявілі обличчя, розтерзані тіла й трупи... Це одноманітність і постійні страждання, що перериваються час від часу страшними драмами. Ось що таке війна, а не багнети, що виблискують сріблом, і не труби горніста на світанку».

*Анрі Барбюс, французький письменник
(Вогонь (щоденник взводу))*

Солдат, який заснув в окопі. Тинваль, Франція. 1918 рік.

«Шість футів завглибшки й три фути завширшки. Унизу вода та бруд. Ви сидите в траншеї, прихилившись до стіни, щоб трохи поспати, і вам байдуже, чи вона волога, чи незручна, чи тепла, чи холодна. Чотири дні ви знаходитеся там, і ви мусите витримати це. Такими були умови».

Гаррі Патч, ветеран Великої війни

Окопне життя

Французькі та англійські солдати в окопах

Жахи окопного життя

Будівництво траншей

Англійські солдати відпочивають у перервах між боями

Робота з документами

Порівняйте джерела № 1 та №2. Чи однаковими були умови ведення позиційної війни ворогуючих армій?

Джерело №1

Учасник Першої світової війни, письменник Тардов описав російські окопи так: «... окопи зовсім не упорядковані. На весь батальйон лише один хід сполучення у тил. У багатьох місцях окопи досягають лише пояса. Доводиться пересуватися увесь час зігнувшись. Усюди непрохідна грязюка. Яма, яка слугує туалетом, завалилася. Стіни не зашпательовані. Окопи дуже вузькі, - двоє людей не можуть розійтися, а під час зміни наші шинелі покриваються суцільною глиняною кіркою. На усій ділянці немає жодного козирка. Про бліндажі нічого було думати. Їх усього два чи три, та і ті зроблені на швидку руку. Солдати розміщуються в ямах, які вони нарили вздовж окопів. Ями обкладені бар'єром з землі, щоби не натікала вода під час дощу»

Джерело №2

Олексій Брусилов про австрійські і німецькі окопи писав таке: „Необхідно визнати, що австрійці і німці закріплювались краще нас, більш ретельніше і у них в окопах було набагато зручніше жити, ніж у наших окопах. Крім досить широкого застосування залізобетонних споруд, у них у багатьох місцях була проведена електрика, розведені садочки і блиндовані приміщення як для офіцерів, так і для солдат”.

Військовополонені.

Турецькі військовополонені.

Фото. 1916 р

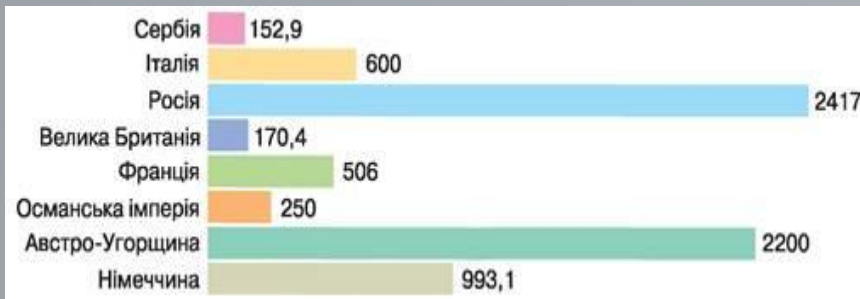
За чотири роки війни в полон було взято майже 8 млн осіб. Умови утримання військовополонених у різних країнах відрізнялися. Часто військовополонених використовували як робочу силу; багато з них померло від хвороб і виснаження.

Спогади сучасників

«Я нічого про них не знаю, крім того, що вони полонені... Це безіменні істоти, які не відають своєї провини... Я бачу лише біль живої плоті, уражаючу безвихідь життя та безжальну жорстокість людей».

Еріх Марія Ремарк, німецький письменник

Який висновок про долю військовополонених Ви можете зробити, проаналізувавши документи та фотографії?

Проаналізуйте діаграму. Чому, на Вашу думку, кількість військовополонених у різних країнах суттєво відрізнялася?

Росіяни здаються в полон. Фото. 1915 р.

«Окрім британців, у таборі перебувало майже 100 росіян. Я ніколи не бачив більш пригнічених людей. ...було зрозуміло, що їхня воля зламана й вони втратили надію. Вони могли сидіти годинами, не рухаючись і не перемовляючись між собою».

*Реймонд Томас Ейрс,
військовополонений у таборі Вез
(Бельгія)*

Епідемії та хвороби

- Бичем Першої світової став висипний тиф, що розноситься вошами. Епідемії тифу нерідко косили солдатів навіть у великих кількостях, ніж ворожі кулі, а потім перекидалися і на цивільне населення.
- Ще одна «супутниця» солдатського побуту - так звана «Волинська» або «Окопна лихоманка», вперше описана в окопах на Волині в 1915 році, але мучила солдатів і на Західному фронті.
- Найбільша за смертністю пандемія грипу за всю історію людства. У 1918–1919 роках (18 місяців) у всьому світі від іспанки померло приблизно 50-100 млн людей або 2,6- 5,2% населення Землі.

Повсякденне життя в умовах тилу. Інтерновані.

Словник

Інтернування — примусове затримання однією воюючою державою громадян іншої воюючої держави, які проживають на її території, до закінчення війни.

З початком війни уряди деяких країн запровадили практику інтернування. Не оминула лиха доля й українців, які проживали в Канаді — британському домініоні.

Ознайомтеся з висловлюванням Л. Луцюка. Як Ви вважаєте, чи можна застосувати визначення «безвинно обвинувачені» до інтернованих?

«Більшість... українців, яких привабили до Канади обіцянки вільної землі та свободи... приїхала з габсбурзьких підавстрійських Галичини й Буковини, їхнє громадянство (а не їхня національність) офіційно визначалося як “австрійське” або “австро-угорське”. Ті, хто належав до цих категорій, підпадали під дію Закону про військові заходи (1914) і... мали бути направлені до... “концентраційних таборів” або... підлягали реєстрації як “ворожі чужинці”».

Любомир Луцюк, канадський історик і географ

Повсякденне життя

Розправа австрійських солдат над сербами

Агітаційна листівка, яка показує звірства німецьких солдатів у Бельгії

Черги за хлібом у Петрограді

Повсякденне життя у тилу

У той час як для солдатів тил був, перш за все, зоною для одужання і відпочинку, для цивільних осіб це було зовсім навпаки. Для жителів тилкових зон це означало радикальний розрив з їх довоєнною повсякденністю, оскільки вони були порушені безпосередніми наслідками війни.

Повсякденне життя в тилу

По обидва боки фронту міста і села в тилу піддавалися регулярним повітряним бомбардуванням. У союзників була дилема: коли вони ударили по ворогу в цих зонах, вони часто вбивали або ранили цивільних осіб. В цілому, цивільні особи в тилу повинні були витримати мілітаризацію свого повсякденного життя. Місцеве населення повинно було підкоритися військовому командуванню, відкривати свої будинки солдатам, розквартированим в їхніх містах, і надавати всі товари і матеріали, необхідні для утримання військ. Більш того, армійські командири були особливо занепокоєні безпекою своїх військ в цьому чутливому районі за фронтом. Страх перед шпигунством був всюдисущим, і жителі піддавалися комендантського часу і обмеженням на мобільність.

Доля цивільного населення

Війна зруйнувала стереотип про її «чоловічий» характер. Жінки брали участь у бойових діях, працювали в сільському господарстві та на військових заводах. У родині оплакували загиблих, чекали на повернення полонених. Турбота про дітей і хворих також лягла на плечі жінок.

Які зміни сталися в роки війни в побуті людей?

Роздавання
безкоштовного
супу.
Німеччина.
Фото. 1916 р.

На військовому заводі. Велика Британія.
Фото. 1917 р.

Долі дітей

Під час війни змінилося життя дітей. Коли пішли в армію батьки і старші брати, дитинство для багатьох підлітків закінчилося: вони змушені були долучатися до виробничого процесу в селянських господарствах або йти на роботу по найму на заводи і фабрики, замінюючи там мобілізованих чоловіків. Багатьом дітям, які втратили батьків на фронті, під час масових переміщень (біженства) та через інші обставини воєнного часу, довелося зазнати гіркої долі сирітства. Як правило, це стосувалося вихідців з бідних селянських і робітничих родин.

Український хлопчик Славко Луцишин, санітар у шпиталі австро-угорської армії. 1915 р.

Відмовляючись від дитинства та солодощів, прибільшуючи свій вік діти йшли на фронт і виконували різноманітні завдання. Працювали на фабриках, спостерігали за береговою лінією та залізничними шляхами і допомагали на фронті як волонтери та добровольці. Близько 250 000 дітей віком до 19 років взяли участь у конфлікті. Один з таких відважних юнаків Джон Кондон, загинув у битві при Іпрі коли йому було лиш 14 років. Тисячі дітей допомагали вирощувати урожай та збирали кошт для Червоного Хреста

Біженці.

Тільки в Європі 12 млн осіб скуштували гіркого хліба біженців. На початку війни свої домівки залишили майже третина жителів Бельгії; у Франції біженцями стали приблизно 2 млн осіб. Не менш трагічною була доля сербських, польських, українських і німецьких біженців.

Французькі біженці. Фото. 1915 р

Польські біженці. Фото.
1916 р.

Діти-біженці в черзі за хлібом. Росія.
Фото. 1917 р.

Яким постає життя біженців на поданих фотографіях?

Цікаві та маловідомі факти Першої світової війни

1 квітня 1915 року у розпал Першої світової війни над німецьким табором з'явився французький літак і скинув величезну бомбу. Солдати кинулися врозтіч, але вибуху не дочекалися. Замість бомби приземлився великий м'яч з написом "З першим квітня!".

У Різдво 1914 року, під час Першої Світової війни, німецькі та англійські солдати на лінії фронту влаштували незаплановане перемир'я. Вони співали різдвяні гімни, обмінювалися надісланими з тилу подарунками і грали в футбол. У наступні роки війни організувати подібні перемир'я вже не вийшло.

Завдання

На основі отриманої інформації, а також використовуючи додаткові джерела (документальні, візуальні) створити групове повідомлення (презентацію)

“Повсякденне життя в умовах фронту і тилу”